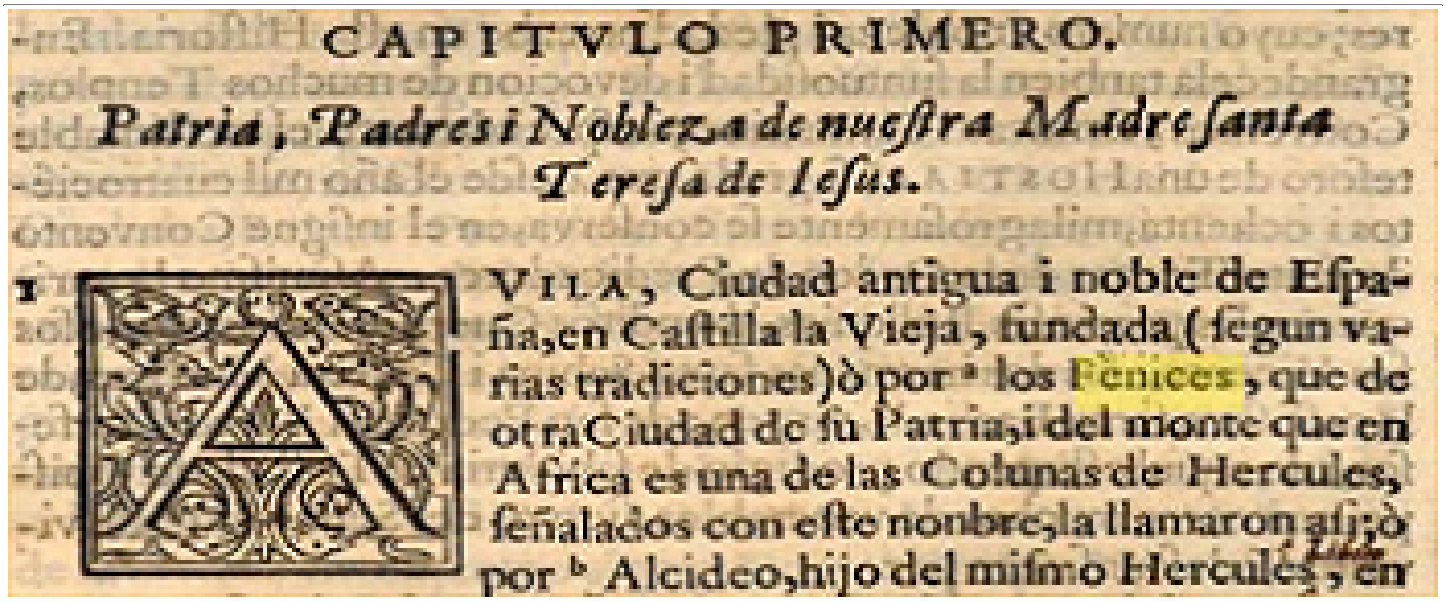

CAPITVLO PRIMERO.

Patria, Padres i Nobleza de nuestra Madre santa Teresa de Iesus.

AVILA, Ciudad antigua i noble de Espaſña, en Caſtilla la Vieja, fundada (ſegun varias tradiciones) ò por [a] los Fenices, que de otra Ciudad de ſu Patria, i del monte que en Africa es una de las Colunas de Hercules, ſeñalados con eſte nombre, la llamaron aſi; ò por [b] Alcideo, hijo del miſmo Hercules, en

Santa Teresa de Jesús va néixer en una ciutat fundada pels fenicis

Autor: Jordi Bilbeny
Data de publicació: 29-04-2021

En Jordi Bilbeny ha localitzat un llibre del segle XVII que exposa que Santa Teresa va néixer en una ciutat fundada, segons la tradició, pels fenicis. Com que els fenicis no van arribar mai ni a Àvila ni a Castella la Vella, llavors és molt possible que estiguem parlant d'una ciutat mediterrània. Que estiguem parlant de Barcelona, que és la ciutat on va néixer Teresa de Cardona.

Des de l'agost de l'any 2000 que defenso que Santa Teresa era una monja catalana, l'obra de la qual va ser recollida per la Inquisició[1], que la va traduir al castellà. Així mateix, també vindico que els inquisidors, amb la mateixa insídia, arreglarien la seva biografia per fer-la no només castellana, sinó al·lèrgica a qualsevol presència als regnes de Catalunya, ja fos al Principat o a València, car és universalment sabut que Teresa va anar amunt i avall per tota Espanya, amb una mena de desfici incontrolable, fundant convents, conventets i conventois, tractant i fent-se amb tothom, però mai no va posar els peus a cap estat català. Tanmateix, i a despit d'aquesta absència aparent, els seus llibres són plens de catalanades i catalanismes i la seva llengua evidencia, encara, un calc sorprenent de la sintaxi catalana. Així, doncs, per les catalanades que es desprenen de la lectura amatent dels seus llibres, especialment del Libro de la Vida[2], que és el primer que en vaig llegir aquell any 2000, i de les primeres recerques biogràfiques que en vaig fer, tan sols vaig poder concloure que es tractaria d'una dama o valenciana o barcelonina, que va fer vida en un convent de València o de Barcelona[3].

Quan uns anys més tard En Pep Mayolas, que s'acabava d'incorporar a l'equip de recerca de l'Institut Nova Història, la va identificar amb Teresa de Cardona[4], es va obrir una nova porta a la recerca, que aportava sentit ple als grans coneixements literaris, històrics i teològics de Teresa, als seus contactes polítics i eclesiàstics i a la seva gran capacitat organitzativa, raó per la qual el papa Pius IV li va encomanar la reforma de l'orde del Carmel[5]. I aportava sentit als grans coneixements culturals que tenia i a la seva capacitat fascinant d'ordenar-los i, a través de la seva experiència personal, donar-los forma escrita. Les seves aportacions literàries són tan ingents, que només es poden comprendre des del bagatge cultural, intel·lectual i experiencial d'una princesa. D'algú que porta tota la vida llegint, comentant,

rellegint, estudiant i paint llibres de tota mena. I fent-ho en un ambient àulic i culte, amb assessors preparadíssims guiant-la, tant en les seves experiències espirituals com literàries.

Després han vingut les aportacions d'En Josep Segarra[6], d'En Felip Rodríguez[7], de la Natàlia Barenys[8], d'En Ramon Serrano[9], d'En Francesc Magrinyà[10], d'En Joan Cassola[11] i d'En Rafel Mompó[12], que han anat aportant noves i valuosíssimes dades en aquesta direcció, a més, és clar, dels renovats estudis d'En Mayolas[13] i els meus[14]. Tot plegat ha afermat cada cop amb més arguments i profunditat el nostre convenciment que Teresa de Jesús va ser l'abadessa de Pedralbes, Teresa de Cardona i Enríquez, descendent del rei Pere III de Catalunya per mitjà Jaume II d'Urgell, el Dissortat[15], i, en tant que filla d'Aldonça Enríquez[16], germana de Joana Enríquez[17], muller del rei Joan II, era cosina-germana de Ferran el Catòlic.

Llavors, si Teresa no era castellana, no podia, de cap manera, haver nascut a Àvila i la seva mare, pel fet de ser una aristòcrata vinculada a la reialesa catalana, no podia ser la dona que els llibres censurats ens asseguren que era. I menys la dona que vivia al poblet de Gotarrendura ?que llavors tenia trenta cases[18]?, menant ramats de cabres[19]. Segurament, és per això que al llarg del Llibre de la Vida, tot i la gran voluntat de precisió i versemblança que Teresa va posar en el redactat, no hi apareix esmentat el nom de cap ciutat ni vila de Castella. Cap ni un. En Tomás Alvarez ho remarca, profundament sorprès: «Al relat no hi apareixeran ni els topònims d'Àvila, Toledo, Becedas, Castellanos de la Cañada, Hortigosa... ni la ubicació del monestir de l'Encarnació»[20]. El fet, per ell mateix, es miri per on es miri, és totalment inexplicable. ¿Teresa no podia dir que es trobava a Àvila o a Toledo? No podia citar cap poble castellà? Ni els llocs on vivia la seva família? Ni els pobles per on havia passat o on li havia esdevingut quelcom de singular o important? Com que és més que evident que ho podia fer, atès que el problema del llibre sempre va ser teològic i no pas geogràfic, cal atribuir la manca de qualsevol referència toponímica ?i jo la hi atribueixo? a l'urpa allargada de la censura, que preferia esborrar aquestes traces, abans que permetre que el text revelés cap nom de la geografia real. És a dir, que els censors esborrarien la geografia autèntica del text teresià, mentre esperaven la fabricació del nou relat biogràfic. Nogensmenys, i atès que les biografies teresianes han passat totes per la corresponent censura i la consegüent reescripturació[21] a fi que s'adeqüessin a l'uníson amb el nou relat imposat per l'Estat, era possible que en qualque d'elles s'hagués escapolit alguna dada que ens pogués ajudar a resituar els fets en el seu context verídic, sobretot perquè també sabem que els llibres van ser redactats per diverses mans. He cercat infatigablement aquesta dada que posés contra les cordes el discurs oficial i denunciés obertament la falsedat del text i, al final, l'he trobada.

És dins l'obra d'En Jeroni de Sant Josep Historia del Carmen Descalzo, publicada a Madrid, al 1637, amb totes les llicències i censures reials i eclesiàstiques estampades a les primers pàgines[22]. És a dir, que el llibre s'edita després d'haver passat totes les supervisions que havia de passar i després, és clar, que s'hi suprimeixi el que calia suprimir i s'hi afegís el que convingués afegir.

Doncs, bé: aquí, al capítol primer del Llibre Segon, que descriu la «Pàtria, Pares i Noblesa de la Nostra Mare Santa Teresa de Jesús», se'ns explicita sense embuts ni dubtes interpretatius de cap mena que la Santa va néixer en una «Ciutat antiga i noble d'Espanya», que va ser «fundada (segons diverses tradicions)», ni més ni menys que «pels Fenicis»[23]. El text complet fa: «Avila, Ciudad antigua i noble de España, en Castilla la Vieja fundada (segun varias tradiciones) ò por los Fenices, que de otra Ciudad de su Patria, i del monte que en Africa es una de las Columnas de Hercules, señalados con este nombre, la llamaron asi: ò por Alcideo, hijo del mismo Hercules»[24].

Santa Teresa neix en una «Ciutat antiga i noble d'Espanya [...] fundada pels Fenicis» (Historia del Carmen Descalzo, Madrid, 1637, Tom Primer, p. 297)

Tanmateix, i escrit al 1607, més o menys a l'època en què En Jeroni de Sant Josep publicava la seva obra, s'edita a Alcalà d'Henares una Historia de las Grandezas de la Ciudad de Avila, on, per bé que s'hi parla de l'arribada dels fenicis a Espanya[25], en cap moment no s'hi esmenta que van fundar aquesta ciutat castellana. I aleshores, com que a l'interior de Castella els fenicis no hi van arribar mai, i no es coneix cap ciutat de Castella la Vella fundada o refundada pels fenicis, això delata de tot en tot que el nom d'«Àvila» és una interpolació censora, que ens situa de ple sobre la pista d'una possible ciutat catalana, sobretot de la costa mediterrània, perquè és aquí on majorment els fenicis van crear les seves colònies i fundar les seves ciutats.

Mapa dels assentament fenicis a la Península Ibèrica (efemeridespedrobeltran.com)

En un primer moment, guiat per diversos mapes que recullen la presència fenícia a les costes de la Península Ibèrica, per certs fets històrics esdevinguts a Alcalá de Henares, que En Pep Mayolas situa a Alacant[26], i pel fet que l'Hug de Montcada i Cardona, que havia lluitat a les ordres del Gran Capità[27], va redactar el testament a Alacant[28], vaig

pensar que es podia tractar d'aquesta ciutat, dita llavors Akra Leuké[29]. I per bé que avui encara no ho descarto del tot, com que d'altres estudis i mapes fan arribar els fenicis gairebé fins al Cap de Creus, em vaig anar inclinant per Barcelona. He de reconèixer que la part principal de la «culpa» del nou posicionament és d'En Lluís Maria Mandado, que em va expressar, al llarg d'una conversa telefònica mantinguda el proppassat 4 de març, que «antigament hi havia la creença, fonamentada en la tradició i les llegendes, que la capital catalana va ser fundada pels cartaginesos, poble que s'havia acabat barrejant i confonent tant amb els púnics com amb els fenicis». I tindria raó, perquè, segons l'Isidor Macabich, «Polibi anomena cartaginesos una barreja de fenicis amb africans»[30]. I mentre En Francisco Sánchez de Castro creu que són «els cartaginesos, de raça fenícia»[31], En Manuel González Llana afirma que «els cartaginesos, [eren] una colònia també d'origen fenici»[32].

Els fenicis a Ibèria (historiaydesarrollo.com)

Pel que fa, encara, a la fundació de la ciutat comtal, el Pare Manuel Marcillo ens assegura que «tinc per mi, doncs, que Hèrcules fundà Barcelona i que el cartaginès Amílcar la reparà»[33]. Així mateix, En Jeroni Pujades ens explica que durant el regnat del rei Menelau i de la guerra de Troia, els grecs van enviar una expedició de nou barques amb llurs ambaixadors per demanar a Hèrcules, que llavors «era en aquestes parts d'Osona i Manresa», que anés amb ells a Troia[34]. Una tempesta va fer naufragar vuit barques a tocar de «la nostra mar», i tan sols va arribar la novena barca «davant de la muntanya que avui anomenem Montjuïc»[35]. Hèrcules, en saber el naufragi i la salvació d'aquella novena barca, «fundà tot seguit una població prop de Montjuïc, i volgué que el seu nom eternitzés la memòria d'aquell esdeveniment, anomenant-la, com l'anomenà, Barcanona»[36]. I a petja seguida En Pujades ens innova que «Marquillas, Vallseca, Joan de Socarrats i En Roderic concorden amb Tomic que Hèrcules, en memòria de la novena barca, fundà Barcanona, que avui és la nostra insigne ciutat de Barcelona»[37].

Ara bé: estirant el fil de la fundació del cap i casal català, En Sanpere i Miquel ens advera que «pocas vegadas s'ha vist contradit lo fet de que los pobles que per tradició se dihuen fundats per Hércules no sigan originariament una colonia fenicia; donchs aquest es pera nosaltres lo cas de Barcelona, qual orígen heracli es ben sapigut, tant, que fins arribá á esculpirse en lápidas»[38]. Com que En Sanpere i Miquel postulava que era «Hèrcules, lo deu nacional dels fenicis»[39], en haver estat Barcelona fundada per Hèrcules, segons defensava un cert corrent d'historiadors del XVII[40], just en el moment en què s'escriuen les biografies de Santa Teresa, la ciutat comtal havia de ser, per tant, una ciutat fenícia. Almenys fenícia, «segons la tradició», que és exactament el mateix que expressa el llibre de fra Jeroni de Sant Josep suara ressenyat i comentat. El coneixement i l'assumpció que els fenicis es van establir a la costa barcelonina perdurava encara al segle XIX, i al 1876 En Luciano García del Real ens ho recorda: «És indubtable que els fenicis tingueren un llarg assentament sobre les platges de la població que havia d'obtenir patent de celebritat fins i tot abans d'anomenar-se Barcelona»[41].

I, aleshores, si Teresa de Jesús va poder néixer a Barcelona, perquè hom creia la ciutat fundada pels fenicis, baldament fos una creença fonamentada en la tradició, tornaríem a parlar de la barcelonina Teresa de Cardona, abadessa de Pedralbes.

Jordi Bilbeny
Solivella, 26-28 d'abril del 2021

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES:

[1] Vg. ENRIQUE LLAMAS MARTINEZ, Santa Teresa de Jesús y la Inquisición española; Bibliotheca Theologica Hispana, sèrie 1a, tom 6, Consejo Superior de Investigaciones Científicas - Instituto «Francisco Suárez», Madrid, 1972, p. 227-392.

[2] JORDI BILBENY, «Catalanades, catalanismes i errors de traducció al Libro de la Vida de Santa Teresa de Jesús», web de l'Institut Nova Història, 18 d'agost del 2015; https://www.inh.cat/articles/Catalanades,-catalanismes-i-errors-de-traduccio-al-Libro-de-la-Vida-de-Santa-Teresa-de-Jesus

[3] JORDI BILBENY, «Per què penso que Santa Teresa de Jesús és catalana», conferència pronunciada al Centre Cultural Lleidatà de Barcelona el 3 de juliol del 2012.

[4] PEP MAYOLAS, «Paral·lelismes entre Teresa d'Àvila i Teresa de Cardona»; conferència pronunciada al Centre Comarcal Lleidatà de Barcelona el 26 de juliol del 2012.

[5] Cf. FRANCISCO DE ASÍS AGUILAR, Compendio de Historia Eclesiástica General; Librería de D. Miguel Olamendi, segona edició, corregida i augmentada; Madrid, 1877, tom segon, p. 182.

[6] JOSEP SEGARRA, «Santa Teresa, abadessa, segons un quadre català del segle XVII»; ponència presentada al 15è Simposi sobre la Descoberta Catalana d'Amèrica, Arenys de Munt, 28 de novembre del 2015; https://www.inh.cat/arxiu/vid/15e-Simposi-sobre-la-Descoberta-Catalana-d'America/Josep-Segarra-Santa-Teresa,-abadessa,-segons-un-quadre-catala-del-segle-XVII

[7] FELIP RODRÍGUEZ, «St. Theresa, Spanish Abbess», web de l'Institut Nova Història, 16 d'octubre del 2014, https://www.inh.cat/articles/St.-Theresa,-Spanish-Abbess i «Teresa... "Madre", Priora i Abadessa», web de l'Institut Nova Història, 23 d'octubre del 2018; https://www.inh.cat/articles/Teresa-Madre-,-Priora-i-Abadessa-

[8] NATÀLIA BARENYS, «Les "rostes de Santa Teresa"», web de l'Institut Nova Història, 7 de novembre del 2018, https://www.inh.cat/articles/Les-rostes-de-Santa-Teresa-; «Santa Teresa de Jesús: antroponímia per a la desocultació», web de l'Institut Nova Història, 23 de gener del 2019, https://www.inh.cat/articles/Santa-Teresa-de-Jesus-antroponimia-per-a-la-desocultacio i «L'Origen jueu de Santa Teresa», web de l'Institut Nova Història, 18 de febrer del 2021, https://www.inh.cat/articles/L-origen-jueu-de-Santa-Teresa

[9] RAMON SERRANO, «Una medalla de Santa Teresa amb l'emblema dels Cardona», 18è Simposi sobre la Història Censurada de Catalunya, Arenys de Munt, 17 de novembre del 2018; https://www.inh.cat/arxiu/vid/18e-Simposi-sobre-la-Historia-censurada-de-Catalunya/2018-S-INH-Ramon-Serrano

[10] FRANCESC MAGRINYÀ, «Teresa de Jesús, abadessa, segons una butlla de Pius IV del 1565», ponència pronunciada al 18è Simposi sobre la Història Censurada de Catalunya, Arenys de Munt, 16 de novembre del 2018, https://www.inh.cat/arxiu/vid/18e-Simposi-sobre-la-Historia-censurada-de-Catalunya/2018-S-INH-Francesc-Magrinya-

[11] JOAN CASSOLA, «Teresa de Jesús, Ramon Llull i els trobadors», ponència presentada al 17è Simposi sobre la Història Censurada de Catalunya; Arenys de Munt, 18 de novembre del 2017; https://www.inh.cat/arxiu/vid/17e-simposi-sobre-la-historia-censurada-de-Catalunya/Joan-Cassola-Teresa-de-Jesus,-Ramon-Llull-i-els-trobadors i «Lo pou de santa Teresa de Cardona», web de l'Institut Nova Història, 10 de gener del 2021; https://www.inh.cat/articles/Lo-pou-de-

santa-Teresa-de-Cardona

[12] RAFEL MOMPÓ, «Més arguments per a identificar Santa Teresa de Jesús amb Caterina de Cardona (1)», web de l'Institut Nova Història, 27 de setembre del 2020; https://www.inh.cat/articles/Mes-arguments-per-a-identificar-Santa-Teresa-de-Jesus-com-a-Caterina-de-Cardona-1- i «Més arguments per a identificar Santa Teresa de Jesús amb Caterina de Cardona (2)», web de l'Institut Nova Història, 15 d'octubre del 2020; https://www.inh.cat/articles/Mes-arguments-per-a-identificar-Santa-Teresa-de-Jesus-com-a-Caterina-de-Cardona-2-

[13] PEP MAYOLAS, «Teresa d'Àvila o la flor anacrònica que brotà a Castella com un bolet excels enmig de la Contrareforma», dins TERESA DE JESÚS, Obra poètica; traducció de Ramon Dachs i exordi de Pep Mayolas, Llibres de l'Índex, Barcelona, 2015, p. 9-57 i «Teresa d'Àvila i Teresa de Cardona: a la recerca de Santa Teresa de Jesús»; conferència pronunciada a la 2a Universitat Nova Història, Montblanc, 3 d'agost del 2015; «Teresa Enríquez. Una seqüència de prova i error de la censura per amagar l'origen de Teresa de Jesús», Censura i postveritat al segle XVI català. Seqüències de prova i error a l'obrador de la història; Col·lecció Descoberta-65, Llibres de l'Índex, Barcelona, 2017, p. 157-186; https://www.inh.cat/arxiu/vid/2a-Universitat-Nova-Historia/Pep-Mayolas-Teresa-d'Avila-i-Teresa-de-Cardona-a-la-recerca-de-Santa-Teresa-de-Jesus; «La misteriosa malaltia que agermana Teresa de Jesús amb l'esposa del conquistador de Mèxic», web de l'Institut Nova Història, 5 d'octubre del 2020; https://www.inh.cat/articles/La-misteriosa-malaltia-que-agermana-Teresa-de-Jesus-amb-l-esposa-del-conquistador-de-Mexic «Santa Teresa i els escacs catalans (1)», web de l'Institut Nova Història, 29 d'octubre del 2020, https://www.inh.cat/articles/Santa-Teresa-i-els-escacs-catalans-1-; «La misteriosa malaltia que agermana Teresa de Jesús amb l'esposa del conquistador de Mèxic», web de l'Institut Nova Història, 5 d'octubre del 2020; https://www.inh.cat/articles/La-misteriosa-malaltia-que-agermana-Teresa-de-Jesus-amb-l-esposa-del-conquistador-de-Mexic i «Teresa de Jesús escollí per confessor En Pere Domènech, abat de Vilabretran», web de l'Institut Nova Història, 13 de desembre del 2020», https://www.inh.cat/articles/Teresa-de-Jesus-escolli-per-confessor-En-Pere-Domenech,-abat-de-Vilabertran

[14] JORDI BILBENY, «Una llegenda catalana sobre Santa Teresa», web de l'Institut Nova Història, 29 d'octubre del 2013; https://www.inh.cat/articles/Una-llegenda-catalana-sobre-Santa-Teresa; «Teresa de Jesús i els seus vincles esborrats amb la cultura, la llengua i la Nació Catalanes»; conferència pronunciada a la 5a Universitat Nova Història, Montblanc, 5 d'agost del 2018; https://www.inh.cat/arxiu/vid/5a-Universitat-Nova-Historia/Jordi-Bilbeny-Teresa-de-Jesus-i-els-seus-vincles-esborrats-amb-la-cultura,-la-llengua-i-la-Nacio-Catalanes; «Els 11 germans de Santa Teresa i els 11 germans de l'Abadessa de Pedralbes», web de l'Institut Nova Història, 5 de setembre del 2018; https://www.inh.cat/articles/Els-11-germans-de-Santa-Teresa-i-els-11-germans-de-l-Abadessa-de-Pedralbes; «L'oncle Pere de Santa Teresa i l'oncle Pere de l'Abadessa de Pedralbes», web de l'Institut Nova Història, 29 de setembre del 2018; https://www.inh.cat/articles/L-oncle-Pere-de-Santa-Teresa-i-l-oncle-Pere-de-l-Abadessa-de-Pedralbes; «El bàcul de Santa Teresa», 18è Simposi sobre la Història Censurada de Catalunya, Arenys de Munt, 17 de novembre del 2018; https://www.inh.cat/arxiu/vid/18e-Simposi-sobre-la-Historia-censurada-de-Catalunya/2018-S-INH-Jordi-Bilbeny; «Santa Teresa estava emparentada amb famílies catalanes, segons un calendari del 1898», web de l'Institut Nova Història, 12 d'octubre del 2020; https://www.inh.cat/articles/Santa-Teresa-estava-emparentada-amb-families-catalanes,-segons-un-calendari-del-1898; «Santa Teresa de Cardona, la santa i abadessa catalana que els censors van fer passar per Santa Teresa d'Àvila», web de l'Institut Nova Història, 29 de gener del 2021; https://www.inh.cat/articles/Santa-Teresa-de-Cardona,-la-santa-i-abadessa-catalana-que-els-censors-van-fer-passar-per-Santa-Teresa-d'Avila; «Santa Teresa de Jesús i el Pare Pere Gil», web d'En Jordi Bilbeny, 8 de febrer del 2021, http://www.jordibilbeny.cat/2021/02/08/santa-teresa-de-jesus-i-el-pare-pere-gil/ i «La llengua rudimentària i l'ortografia estrambòtica de Santa Teresa de Jesús», web de l'Institut Nova Història, 11 de març del 2021; https://www.inh.cat/articles/La-llengua-rudimentaria-i-l'ortografia-estrambotica-de-Santa-Teresa-de-Jesus

[15] Cf. MAR BATLLE, Patriotisme i modernitat a La fi del comte d'Urgell; Textos i Estudis de Cultura Catalana-69, Curial Edicions Catalanes - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999, p. 35.

[16] Vg. ARMAND DE FLUVIÀ, «Els Cardona», Gran Enciclopèdia Catalana; Enciclopèdia Catalana, S.A.; Barcelona, 1973, volum 4, p. 406-407.

[17] Cf. SANTIAGO SOBREQUÉS VIDAL, La alta nobleza del Norte en la Guerra Civil catalana de 1462-1472; Institución «Fernando el Católico», Saragossa, 1966, p. 48.

[18] Cf. ALBERTO RISCO, Santa Teresa de Jesús; El Mensajero del Corazón de Jesús, 2a edició, Bilbo, 1925, p. 11.

[19] MARIA LETICIA SÁNCHEZ HERNÁNDEZ, «Algunos apuntes sobre enfermedades y remedios de Teresa de Jesús», Cuadernos de Historia Moderna, XIV (2015), p. 245.

[20] TOMÁS ALVAREZ, Nota Histórica; Annex al volum II del Libro de la Vida, Editorial Monte Carmelo - Patrimonio Nacional, Burgos, 1999, p. 508.

[21] Cf. ALISON WEBER, «The Three Lives of the Vida: The Uses of Convent Autobiography», Women, Texts and Authority in Early Modern Spanish World; edició de Marta V. Vicente i Luis R. Corteguera, Routledge, Londres i Nova York, 2003, p. 108.

[22] GERONIMO DE S. IOSEF, Historia del Carmen Descalzo; Francisco Martínez, Madrid, MDCXXXVII, Tom Primer, p. s/n.

[23] Ídem, Llibre Segon, capítol primer, p. 297.

[24] Ídem.

[25] LUYS ARIZ, Historia de las Grandezas de la Ciudad de Avila; Luys Martinez Grande, Alcalá de Henares, 1607, p. 18 [recte].

[26] PEP MAYOLAS, Erasme i la construcció catalana d'Espanya; Col·lecció Descoberta-58, Llibres de l'Índex, Barcelona, 2014, p. 246-249.

[27] CESAREO FERNANDEZ DURO, Armada Española desde la Unión de los Reinos de Castilla y de León; Est. Tipográfico «Sucesores de Rivadeneyra», Madrid, 1895, tom I, p. 127.

[28] Cf. AMÉDÉE PAGÉS, «El testamento de D. Hugo de Moncada», El Archivo, 4 (1890), p. 248.

[29] Cf. PEDRO IBARRA Y RUIZ, Historia de Elche; Establecimiento Tipográfico de Vicente Botella, Alacant, 1895, p. 18.

[30] ISIDORO MACABICH, Historia de Ibiza; Editorial Daedalus, Eivissa, 1966, volum I, p. 140.

[31] FRANCISCO SÁNCHEZ DE CASTRO, Lecciones de Literatura General y Española; Imp. de Antonio Pérez Dubrull, Madrid, 1890, Part Segona, «Literatura Española», p. 10.

[32] MANUEL GONZALEZ LLANA, «Crónica de la Provincia de Córdoba», Crónica General de España, ó sea Historia Ilustrada y Descriptiva de sus Provincias, sus Poblaciones más importantes de la Península y de Ultramar; Rubio y Compañia, Madrid, 1867, p. 7-8.

[33] MANUEL MARCILLO, Crisi de Cataluña hecha por las Nacions Estrangeras; Imprenta de Mathevat, Barcelona, 1685, p. 65.

[34] JERONI PUJADES, Crónica Universal del Principado de Cataluña; escrita a principis del segle XVII, Imprenta de José Torner, Barcelona, 1829, Primera Part, tom I, p. 72.

[35] Ídem.

[36] Ídem.

[37] Ídem, p. 73.

[38] SALVADOR SANPERE Y MIQUEL, Un Estudi de Toponomástica Catalana; Llibrería de Alvar Verdaguer, Barcelona, MDCCCLXXX, p. 135-136.

[39] SALVADOR SANPERE Y MIQUEL, Orígens y Fonts de la Nació Catalana; Imprenta de «La Renaixensa», Barcelona, 1878, p. 64.

[40] Vg. FRANCISCO DIAGO, Historia de los Victoriosissimos Antiguos Condes de Barcelona; Sebastian de Cormellas, Barcelona, 1603, p. 2; MARTIN CARRILLO, Annales y Memorias Cronologicas; Imprenta de la Viuda de Iuan Perez Valdivielso, Osca, M.DC.XXII, p. 26 i M. MARCILLO, ob. cit, p. 65.

[41] L[UCIANO] GARCÍA DEL REAL, «Estudio sobre el origen é importancia de Barcelona», Revista Contemporánea, VI (1876), p. 471.